

HET WOORD VAN DE WEEK

ORGAAN VAN HET HUMANISTISCH VERBOND

23e jaargang nr. 35 - 30 augustus 1970

administratie
postbus 114, Utrecht
tel. 030-24641
postgiro 58 t.n.v. De Humanistische Pers

abonnementsprijs voor Nederland, andere
E.E.G.-landen, Suriname, Curaçao en de
Antillen f 8,50 per jaar
overige landen f 12,50 per jaar
losse nummers f 0,50
verschijnt wekelijks

„Democratie is de slechtste regeringsvorm....”

„Democratie is de slechtste regeringsvorm”, heeft Churchill eens gezegd, „uitgezonderd alle andere.”

Ik heb in de Volkskrant van een paar weken geleden een verhaal gelezen van Art Buchwald. Een bezoeker uit een van de ontwikkelingslanden krijgt in de Verenigde Staten een lesje in democratie. Als hij informeert: „Hoe wordt iemand nou gekozen?” hoort hij, dat dat een kwestie is van geld. „Je moet een campagne met verkiezingsborden, pamfletten, radio- en t.v.-reclame kunnen bekostigen.” Dat geld krijg je „door politieke achtergrondfiguren te benaderen, die gevestigde belangen in het land vertegenwoordigen en die bereid zijn grote bedragen te besteden aan politieke kandidaten.” En als de argeloze bezoeker wat onthutst reageert op deze kuiperij, hoort hij: „Ja, ze financieren u niet omdat ze u zo’n aardige jongen vinden.” Maar hun geld heb je nodig, want het gaat erom „de mensen ervan te overtuigen, dat uw kandidaat de beste man is. Dit doe je door te adverteren. In de Verenigde Staten brengen we onze politici op de markt net zoals zeep. Wij bieden extra voordelen die andere merken niet hebben. Maar dat kost geld.”

En zo gaat het nog even door. Ik haal dat verhaal aan, omdat het weer een van de talloze aanwijzingen is, dat de democratie inderdaad wel een zeer slechte regeringsvorm lijkt.

Nu is de werking van de democratie een van mijn stokpaardjes en dan vraag je je wel eens af waaraan het nu eigenlijk ligt, dat die bestuursvorm vaak zo slecht functioneert. Nu moet ik vooropstellen, dat hij niet altijd slecht functioneert. Goede voorbeelden van democratie vinden we in datzelfde Amerika, waar maar weinig standsverschillen een democratische om-

gang tussen de mensen in de weg staan, in Zwitserland met zijn referendums over belangrijke zaken, in Joegoslavië, waar de werknemer een vergaande medezeggenschap heeft in het bestuur van zijn bedrijf, in Engeland met zijn lange traditie van parlementarisme, in ... Maar genoeg, ik hoor uw protesten al. Want moet nu Amerika, met zijn rassendiscriminatie, met zijn oorlogspolitiek, met zijn ontstellend geweld, als voorbeeld van democratie gelden? En is Zwitserland wel zo democratisch, als in heel wat kantons de vrouwen nog niet eens stemrecht hebben? Is Joegoslavië dan geen dictatuur waar tegenstanders van het communistische regime hun mond moeten houden? Is er in Engeland geen wet die gekleurde landgenoten de toegang ontzegt? Ja ja, dat is allemaal waar, en daar zitten we dan ook midden in het probleem. In sommige gevallen werkt de democratie prima, maar in andere uiterst belabberd, soms nog wel in één en hetzelfde land. Democratie is geen waarborg voor een goede regering, niet voor een sociaal beleid, niet voor een politiek van vrede. Het is een omslachtige wijze van werken, want als iedereen zijn zegje moet zeggen, kost dat eindeloze vergaderingen, eindeloos veel tijd. En als het resultaat dan nog vaak zo mager is...? Het is de slechtste regeringsvorm, inderdaad, maar met uitzondering van alle andere. Die uitspraak is van Churchill, geen voortreffelijk democraat misschien, maar wel een man die het weten kon, en die voldoende andere regeringsvormen had gezien om tenslotte dan toch maar voor die democratie te kiezen. Om dichter bij huis te blijven: in Nederland zegt men wel, dat de parlementaire democratie in een crisis is beland. Kijk maar eens naar het grote aantal partijen en partijtjes, waartussen het onderscheid de niet-ingewijde nauwelijks

een radio-uitzending van zondag 30 augustus 1970

meer duidelijk te maken is, kijk naar de afsplitsingen van minuscule groepjes die zonder enig kiezersvotum een zoveelste fractietje gaan vormen. Je kunt ook wijzen op de oplagecijfers van De Telegraaf, op een merkwaardige visie op de democratie die blijkbaar bij de Koninklijke Marine wordt aangeleerd, en dan griezelt je en raakt je somber gestemd.

De vrij trieste balans, die met deze voorbeelden nog verre van compleet is, geeft een somber beeld van de democratie in Nederland, en dat is een zaak die mij als humanist bijzonder ter harte gaat. Als humanist? Jawel, en het is goed dat nog eens in alle duidelijkheid te zeggen, want het humanisme is de enige levensbeschouwing die kiest voor de democratie en die in wezen zonder democratie ook niet denkbaar is. Bij christenen bij voorbeeld ligt dat anders, en wel omdat hun levensovertuiging over deze zaak niets zegt, omdat het bij voorbeeld een katholieke kerk om het even is of zij functioneert in een parlementaire democratie of in een fascistische dictatuur. Alleen tegen een communistische dictatuur komt zij in verzet, omdat die bezwaren heeft tegen haar, niet om een principiële reden dus. Een geloof houdt niet automatisch een democratische gezindheid in, het heeft er eenvoudig niets mee te maken. Omdat het er niets mee te maken heeft, staat het overigens ook een democratische gezindheid niet in de weg, dat wil ik graag toevoegen om misverstanden te voorkomen. Maar bij een humanist hoeft u nooit te twijfelen: zijn opvattingen zijn zonder democratie ondenkbaar. Daarom vinden we onder humanisten dan ook voorvechters van de democratie in alle mogelijke vormen.

Maar moeten we nu wel doorgaan voor de democratie op te komen, als blijkt hoeveel feilen daaraan toch kleven? Naar mijn mening ja, en ik zal u zeggen waarom. Omdat de feilen die onze democratie vertoont, een gevolg zijn van een gebrek aan democratisch denken en handelen door onszelf. Omdat dus met andere woorden de zaak voor verbetering vatbaar is, en omdat we die verbetering kunnen, ja moeten aanvatten, willen we niet terecht komen in een systeem dat voor nog veel ernstiger kwalen garant staat. Want het is wel de slechtste regeringsvorm, de democratie, maar dan toch met uitzondering van alle andere! De kwalen aanpakken dus, het systeem verbeteren. Akkoord, zult u zeggen, maar hoe? Wat kunnen wij nu anders doen dan afwachten wat er in Den Haag wordt uitgebroed? Maar daar zijn we nu precies op het punt aangekomen waar ik zei, dat ons eigen democratisch denken en handelen onvolmaakt is, en dat de malaise van het ogenblik daarvan het gevolg is. Het ligt niet aan een systeem, een stelsel, het ligt aan onszelf. Wij zijn er natuurlijk niet met eens in de vier jaar stemmen (We zijn er nog minder als we zelfs die kleine moeite niet nemen!), wij zijn er ook

niet met het lidmaatschap van een politieke partij (een wat grotere moeite, die velen niet nemen). Dat zijn wel belangrijke dingen, waarmee we een stukje democratische invloed kunnen verwezenlijken, maar oneindig veel belangrijker is de mentaliteit van waaruit we deze, en andere, handelingen verrichten. Als dat een democratische mentaliteit is, dan zullen wij het bij voorbeeld niet nemen, dat een handjevol mensen met geld kan beslissen over de levensvoorwaarden van duizenden gezinnen, dat bedrijven verkocht en gesloten worden zonder dat enige werknemer daarin gekend wordt. Want dat kan in onze democratie, en ja, is er dan eigenlijk wel een democratie?

De crisis van de democratie vindt zijn grond in ons gebrek aan democratisch denken. Ondanks veranderende structuren is in vele gezinnen de vader nog de „baas”, moeten de kinderen gehoorzamen, omdat dat nu eenmaal zo is, en worden wij zodoende voorbereid op een maatschappij die precies diezelfde eis stelt: de baas gehoorzamen en je mond houden. Zolang wij dat accepteren, is er van democratie natuurlijk nog maar nauwelijks sprake door die ene keer dat we dat cirkeltje rood mogen kleuren.

Toch verandert er wel wat, maar het gaat met ontzaglijk veel pijn en moeite en met meer onrust dan voor een gezonde ontwikkeling goed is. Studentenbewegingen hebben heel wat losgemaakt, hebben heel wat structuren doorbroken. Democratiseringsacties in bedrijven, op scholen, in instituten, hebben soms, eigenlijk steeds vaker, succes. Er is in al deze woelingen één tendentie duidelijk bespeurbaar: vragen om „inspraak” worden niet meer genegeerd, maar ze worden aanvaard als logisch uitvloeisel van een zich ontwikkelend democratisch denken. Daarmee zijn we er nog niet, o nee, want er zijn honderden foefjes te bedenken om de inspraak te maken tot een lege huls waarmee de vrager blijmoedig naar huis wordt gestuurd, maar waar

HET OPENBAAR en daarmee gelijk te stellen ONDERWIJS

I Poging tot een geestelijke fundering.

II Een verkennend onderzoek naar de plaats van kennis van geestelijk leven; godsdienstonderwijs en humanistisch vormingsonderwijs.

Dit zijn 2 rapporten van de veelzijdig samengestelde werkgroep „Doelstelling Algemene School” en vooral belangrijk voor hen, die zich bezighouden met het vraagstuk van de verzuijing bij het onderwijs.

16 en 20 blz.

per stuk f 0,75

Bestellingen per giro 58 t.n.v. de Humanistische Pers - Utrecht.

hij niets aan blijkt te hebben. En de gevestigde orde is handig genoeg om al die trucjes toe te passen. Maar dan komt het: dat moeten wij, u en ik, eenvoudig en zeer nadrukkelijk, niet nemen.

Wij moeten die lege huls niet accepteren. En daar bedoel ik mee, dat we niet mogen volstaan met een uiterlijke vorm van democratie, met een façade die democratie lijkt. Om een paar voorbeelden te noemen: een ondernemingsraad werkt niet, als de directeur daar voorzitter van is en een hoofdingenieur de argumenten van de loopjongen moet ontzenuwen, een schoolparlement werkt niet, als het onder leiding van een rector staat die afwacht wat zijn leerlingen zullen inbrengen en dat efficiënt bestrijdt als het hem niet zint, een gemeenteraad werkt niet, als deskundigen één plan opstellen voor een metro, een stadhuis, een stadswijk, waar men alleen maar ja op kan zeggen. Democratie is meer dan dat, het is een mentaliteit. Het is een mentaliteit die het plezierig vindt het oor te luisteren te leggen en die ook degene die niet zo hard schreeuwt, de kans wil bieden zich te uiten. Een democratisch leider zal daarom begrijpen, dat hij zoveel mogelijk groepen van mensen moet aanhoren voor hij een besluit neemt, dat hij die mensen alternatieven moet voorleggen: ben je hiervoor of heb je liever dát, en dat pas dan een keuze mogelijk is. Opgevoed in autoritaire structuren als we zijn, zullen we moeten begrijpen, dat een democratisch proces niet anders dan met horten en stoten, met vallen en opstaan kan voortschrijden, dat het democratisch spel nog goeddeels moet worden geleerd. Dat betekent een stuk opvoeding in democratische zin, die al in het gezin begint (weg met die autoritaire vader!), die op de school voortgaat (wanneer komen we eens van die dwaze term „meester” af?) en die in de bedrijven functioneert (minstens evenveel invloed van de werknemers als van de aandeelhouders, zo al niet meer). En als in al die structuren, ook en vooral dicht bij huis, de democratie werkt, dan levert die vanzelf partijen en een regering die meer dan eens in de vier jaar naar het volk luisteren. Voorwaarde is echter, dat dat volk dan ook iets te vertellen moet hebben, dat het geleerd heeft mee te denken, mee te beslissen, mee verantwoordelijkheid te dragen. Dat de mensen zich meer verantwoordelijk voelen voor wat hun medemensen overkomt, en dat betekent heel wat anders dan de gezapigheid, het materialisme en de burgerlijke zelfgenoegzaamheid die wij nu nog zo vaak zien en die verouderde structuren ongestraft de democratie laten ondermijnen. Democratie is een mentaliteit die wij moeten bevorderen door opvoeding en vorming. Het humanisme heeft, juist omdat het de enige levensbeschouwing is die zo bij uitstek voor de democratie kiest, daarin nog een grote taak te vervullen.

Erich Fromm

De thans 70-jarige auteur studeerde sociologie en psychologie in Duitsland en promoveerde in 1922 in Heidelberg. In 1933 emigreerde hij naar de U.S.A. waar hij aan verschillende universiteiten en instituten doceerde. Sinds 1951 is hij hoogleraar aan de Nationale Universiteit te Mexico.

Hij is lid van de American Humanist Association (A.H.A.) één van de aangesloten organisaties van de I.H.E.U., het overkoepelend lichaam van alle humanistische organisaties in de wereld.

In een geheel nieuwe serie zijn thans 5 van zijn boeken in paperback verschenen.

De titels zijn:

De angst voor vrijheid — 224 blz. f 9,90

Fromm concentreert zich hier op één aspect van de karakterstructuur van de moderne mens, die beslissend zal zijn en centraal zal staan voor heel de culturele en sociale crisis van onze tijd, n.l. de betekenis van de vrijheid voor de moderne mens.

De zelfstandige mens — 206 blz. f 9,90

In menig opzicht is, zegt de schrijver in zijn voorwoord, dit boek een voortzetting van „de angst voor vrijheid”. Voor een goed begrip is het lezen van beide boeken wel gewenst om een volledig voorbeeld te verkrijgen van de door hem ontwikkelde karakterologie.

De gezonde samenleving — 274 blz. f 12,90

Dit boek is een vervolg op „de angst voor vrijheid”. Trachtte hij in dit boek aan te tonen, dat de totalitaire bewegingen tegemoet kwamen aan de diep ingewortelde behoefte van de mens, de in de moderne wereld verworven vrijheid te ontvluchten, in „de gezonde samenleving” wil hij aantonen, dat het leven in de democratie van de twintigste eeuw in menig opzicht slechts een andere vorm van vlucht voor de vrijheid vertegenwoordigt.

Liefhebben, een kunst, een kunde — 176 blz.

f 9,90

Deze studie wil de lezer ervan doordringen dat, hoezeer hij ook moge streven naar liefde, zijn pogingen gedoemd zullen zijn te mislukken, als hij zich niet met de grootst mogelijke energie wijdt aan de ontplooiing van zijn totale persoonlijkheid, en daardoor een „creatief” mens te worden.

Psychoanalyse en religie — 156 blz.

f 9,90

Valt in „de zelfstandige mens” de volle nadruk op de ethiek, in dit boek concentreert de schrijver zich op het probleem van de religie. Aangezien ethiek en religie ten nauwste samenhangen is er sprake van enige overlapping.

Bestellingen door overschrijving op giro 58 t.n.v. De Humanistische Pers Utrecht.

Geen rood boekje !

Het is al een hele tijd geleden dat ik aan een groepje leden van het Humanistisch Verbond de vraag heb gesteld: wat verstaat u — met de nadruk op dat u — onder humanisme en waarom bent u lid? Er kwamen met een beetje trekken en bijsturen zoveel antwoorden uit als er deelnemers waren en ze waren net allemaal een beetje verschillend. Dat heeft me helemaal niet verbaasd. Niemand zei uit zijn hoofd de beginselverklaring op. Het behoort immers tot de humanistische levensovertuiging dat daaronder veel te vangen is en dat doet de buitenstaander, als hij daarvan kennis neemt, bepaald merkwaardig aan. Toch blijkt ook bij discussies in de kring van christenen bijvoorbeeld, dat er verschillende opvattingen over de waarde en de inhoud van het geloof mogelijk zijn, zonder dat men daarom elkaar moet verketteren. Kijkt en luistert u maar eens naar een gesprek voor de televisie en dan vooral niet alleen kritisch maar ook met een open oor voor de mening die u op het eerste gehoor niet aanspreekt.

Toch hebben de meeste geestelijke stromingen bepaalde beginselen, die door de mensen die er zich bij betrokken voelen, worden aanvaard. Want ook die kleine groep humanisten waarover ik daarnet sprak en waarvan elke aanwezige weer een kant van *zijn* overtuiging naar voren bracht, was het over enkele zaken wel eens. Dat bleek toen we over die verschillende opvattingen gingen praten, ze eens goed bekeken en de gemeenschappelijke kenmerken er van vast stelden. Dat waren een aantal zeer wezenlijke dingen, wel niet voor alle eeuwigheid geldig, maar toch wel zo dat iedereen ze, zij het met min of meer nadruk, onderschreef. Zonder die uitgangspunten kon men zich zijn overtuiging niet indenken.

Nu heeft het Humanistisch Verbond, zowel in Nederland als elders, wat men noemt een „beginselverklaring”. Als ik mijn van Dale raadpleeg, u weet wel dat dikke woordenboek van onze taal, staat daar in dat een beginsel een stelling en overtuiging is, waarnaar iemand handelt en dan inzonderheid op het stuk van godsdienst, zedelijkheid en staatkunde. Dat is wel zo ongeveer ook het geval met de humanistische beginselen, men heeft die vrij kort als stellingen zo goed mogelijk geformuleerd en vastgelegd, zodat ieder die dat wil kan weten, wat het humanisme in grote trekken is. Ik zeg het heel voorzichtig, in grote trekken, want het laat zich bepaald niet tot in onderdelen omschrijven. In onze kring accepteren we dan ook, dat onze beginselverklaring zeer ruim is, maar dat we moeten proberen met een aantal zaken die er in genoemd worden, ernst te maken. In de bijna 25 jaar, dat het Verbond nu bestaat — in 1971 wordt dat feit op bescheiden wijze herdacht — zijn er twee beginselverklaringen gemaakt. In 1955 de laatste, die de eerste, bij de oprichting in 1946 opgesteld, verving. En op het laatste congres, vorig jaar, is met algemene stemmen besloten een commissie te vormen, die haar best zal doen op het congres in 1971 met een nieuw ontwerp voor de dag te komen. Die commissie is vlijtig aan het werk getogen en heeft inmiddels al laten weten, dat men de gedachte om de bestaande verklaring hier en daar wat bij te schaven en te moderniseren heeft losgelaten. Men hoopt met iets nieuws te komen.

Dat vindt men nodig, omdat de oude zich nog teveel tegen anderen en met name tegen het

christendom afzet, en ook omdat men niet helemaal gelukkig is met dat veel omstreden begrip van het waardebeseef, in de mens aanwezig en dat niet naar willekeur gewijzigd zou kunnen worden. Men is niet meer zo zeker dat de mens een soort ingebouwde stuurinrichting bezit, die hem in staat stelt de juiste beslissing te nemen. En met dat juist wordt dan bedoeld het weten wat goed en kwaad is.

Waar men dit keer ook de nadruk op wil liggen en dan sterker dan het de vorige keren is gebeurd, is een duidelijker mening over de maatschappij. Aan het humanisme wordt nog al eens, ook in eigen kring en met name door de jongeren verweten, dat het voorbij gaat aan maatschappelijke misstanden. Wie goed kan lezen en de ontwikkeling van het humanisme heeft gevolgd weet dat dit bepaald onjuist is, maar de commissie schijnt er behoefte aan te hebben het nog eens duidelijk te onderstrepen. Dat zal niemand verbazen in deze tijd van voortdurend onderzoek van onze samenleving. Elke schijn dient vermeden te worden dat we het karwei om een leefbare en menselijke maatschappij te scheppen aan anderen zouden willen overlaten. Wie de geest en het werk van de humanistische beweging kent en weet wat er gedaan wordt, weet beter.

Toch is het goed in de nieuwe beginselverklaring in eigentijdse termen en wat meer gewoon, minder verheven, zo goed en duidelijk als mogelijk is te omschrijven wat de beginselen van het moderne humanisme zijn, wat men er mee wil doen en hoe de kijk op de mens en de samenleving is.

Maar het zou volstrekt in tegenspraak tot de humanistische overtuiging zijn van die nieuwe beginselverklaring een soort rood boekje van Mao te maken, dat men uit zijn hoofd moet leren en kennen, altijd bij zich draagt, er te pas en te onpas mee zwaait en mee onder zijn kussen slaapt. Want het humanisme mist het fanatisme en wil niets opdringen, maar prikkelt juist tot eigen oordeelsvorming.

Th. W. Polet

landschap

In de weiden grazen
de vreedzame dieren;
de reigers zeilen
over blinkende meren,
de roerdompen staan
bij een donkere plas;
en in de uiterwaarden
galopperen de paarden
met golvende staarten
over golvend gras.

H. Marsman (1899—1940)